

Paweł Kopczyński

Prognozowanie upadłości spółek giełdowych

**AKADEMIA
ZARZĄDZANIA
I FINANSÓW**

 WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Prognozowanie upadłości spółek giełdowych

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Paweł Kopczyński

Prognozowanie upadłości spółek giełdowych

**AKADEMIA
ZARZĄDZANIA
I FINANSÓW**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Łódź 2016

Paweł Kopczyński – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania
Katedra Finansów i Strategii Przedsiębiorstwa, 90-237 Łódź, ul. Matejki 22/26

RECENZENT

Magdalena Jerzemowska

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Joanna Balcerak

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/nito103, kantver

© Copyright by Paweł Kopczyński, Łódź 2016

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.07825.16.0.M

Ark. wyd. 20,0; ark. druk. 27,25

ISBN 978-83-8088-607-0

e-ISBN 978-83-8088-608-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

SPIIS TREŚCI

Wprowadzenie	9
1	
Zagrożenie kontynuacji działania przedsiębiorstw funkcjonujących w Polsce	13
1.1. Atrybuty współczesnych przedsiębiorstw	13
1.1.1. Istota i cechy współczesnych przedsiębiorstw	13
1.1.2. Cykl życia przedsiębiorstwa	24
1.2. Wpływ otoczenia na zachowanie ciągłości działania przez przedsiębiorstwa	28
1.2.1. Złożoność i oddziaływanie otoczenia na przedsiębiorstwa	28
1.2.2. Teorie relacji między przedsiębiorstwem a otoczeniem	40
1.3. Ryzyko podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej	56
1.4. Istota i rola zasady kontynuacji działalności przedsiębiorstwa	71
1.5. Przyczyny i symptomy zagrożenia kontynuacji działalności współczesnych przedsiębiorstw	78
1.6. Koszty bankructwa jako konsekwencja złej kondycji finansowej przedsiębiorstwa	94

2

Zastosowanie metod matematyczno-statystycznych do oceny zagrożenia bankructwem przedsiębiorstw 113

- 2.1. Istota i ograniczenia oceny zdolności przedsiębiorstw do kontynuowania działalności na podstawie tradycyjnych metod analizy sprawozdań finansowych 113
- 2.2. Metody jednowymiarowe i ich przydatność do oceny zagrożenia funkcjonowania przedsiębiorstw 117
- 2.3. Istota analizy dyskryminacyjnej i jej wykorzystanie do prognozowania bankructwa firm 126
- 2.4. Wkład Edwarda Altmana i jego współpracowników w rozwój metod bankructwa przedsiębiorstw 129
 - 2.4.1. Funkcja dyskryminacyjna Z-score 129
 - 2.4.2. Model wielowymiarowy ZETA 147
 - 2.4.3. Modyfikacja modelu podstawowego przez Edwarda Altmana, Johna Hatzella i Matthew Pecka 162
 - 2.4.4. Model Zc według propozycji Edwarda Altmana i Mario Lavallée 166

3

Badania i modele w zakresie prognozowania upadku przedsiębiorstw w wybranych krajach 171

- 3.1. Analiza badań i modeli przewidywania bankructwa w wybranych krajach azjatyckich, Australii oraz RPA 171
 - 3.1.1. Japonia 172
 - 3.1.2. Australia 205
 - 3.1.3. Malezja, Singapur i Tajlandia 219
 - 3.1.4. Republika Południowej Afryki 268
- 3.2. Badania i modele przewidywania upadku firm w wybranych państwach europejskich 273
 - 3.2.1. Turcja 273
 - 3.2.2. Grecja 285
 - 3.2.3. Rosja 303

3.3. Przydatność opracowanych w Polsce modeli do prognozowania bankructwa przedsiębiorstw	318
3.3.1. Koncepcje prognozowania upadłości firm w ujęciu Elżbiety Mączyńskiej	320
3.3.2. Model zaproponowany przez Piotra Ciesielskiego	336
3.3.3. Modele opracowane przez Jerzego Gajdkę i Daniela Stosa	343
3.3.4. Model umożliwiający prognozowanie upadłości banków komercyjnych w Polsce	345
3.3.5. Inne propozycje modeli opracowanych przez polskich autorów	352

4

Nowatorska koncepcja prognozowania upadłości przedsiębiorstw działających w Polsce w kontekście badania upadłości w praktyce	361
4.1. Zastosowanie wielowymiarowej analizy dyskryminacyjnej i drzew klasyfikacyjnych do przewidywania upadłości polskich spółek giełdowych	361
4.2. Wyniki analizy dyskryminacyjnej	381
4.3. Modele drzew klasyfikacyjnych	385
Zakończenie	393
Załączniki	397
Bibliografia	403
Spis tabel	431
Spis rysunków	435

WPROWADZENIE

Bankructwo podmiotów gospodarczych jest zjawiskiem charakterystycznym dla gospodarki rynkowej. Niektórym firmom udaje się utrzymać na rynku przez kilkadziesiąt, a nawet kilkaset lat, podczas gdy inne upadają już w kilka miesięcy po rozpoczęciu działalności. Przedsiębiorstwa mogą jednak przeprowadzać skuteczne restrukturyzacje, aby przezwyciężyć kryzys i zapewnić sobie przetrwanie. O ile życie organizmów biologicznych zawsze kończy się śmiercią, o tyle podmioty gospodarcze są w stanie funkcjonować nieprzerwanie, reorganizując i usprawniając swoją działalność.

W gospodarce rynkowej konieczne jest prowadzenie monitoringu stopnia zagrożenia upadłością każdego przedsiębiorstwa oraz jego partnerów gospodarczych (zarówno obecnych, jak i potencjalnych). Pozwala to uniknąć nawiązania relacji z niewypłacalnym kontrahentem. Każdy przedsiębiorca musi wiedzieć, czy nie zagraża mu bankructwo. Jeżeli takie ryzyko istnieje, konieczne będzie przeprowadzenie działań restrukturyzacyjnych. Dlatego też należy z dużym wyprzedzeniem przewidywać potencjalne zagrożenia działania przedsiębiorstwa.

Głównym celem pracy jest dokonanie przeglądu wyników badań dotyczących upadłości przedsiębiorstw na świecie i w Polsce oraz opracowanie modelu pozwalającego przewidywać i zapobiegać upadłości krajowych przedsiębiorstw, z wykorzystaniem nowoczesnych metod oceny tych procesów. W warunkach współczesnej polskiej gospodarki rynkowej występuje uzasadniona potrzeba

opracowania nowych narzędzi służących do przewidywania upadłości przedsiębiorstw, z wykorzystaniem zarówno analizy wielowymiarowej, jak i drzew klasyfikacyjnych.

W rozdziale pierwszym scharakteryzowano gospodarkę rynkową, obowiązujące w niej zasady oraz warunki prowadzenia działalności. Ponadto przedstawiono problem upadłości przedsiębiorstw, który może dotknąć praktycznie każdy podmiot funkcjonujący na rynku. Przedstawiono cykl życia przedsiębiorstw i poddano teoretycznej analizie wpływ otoczenia rynkowego na zachowanie zdolności do kontynuowania działalności przez firmy. Zaprezentowano najważniejsze teorie opisujące relacje między organizacjami gospodarczymi a ich otoczeniem. Omówiono problem ryzyka związanego z podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej i zwrócono uwagę na ryzyko bankructwa, a także istotę i rolę zasady kontynuacji działalności oraz jej znaczenie i wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw znajdujących się w trudnej sytuacji. Zanalizowano przyczyny i symptomy pogarszającej się kondycji finansowej firm i źródła potencjalnych zagrożeń. Dużo miejsca poświęcono kosztom bankructwa oraz analizie wpływu trudności finansowych na wartość spółek.

W rozdziale drugim wyszczególniono i scharakteryzowano zagadnienia związane z opracowywaniem systemów diagnostycznych, pozwalających rozpoznawać i identyfikować istniejące, potencjalne zagrożenia działania firmy. Wczesne zaobserwowanie symptomów bankructwa i trafna ocena ryzyka upadłości umożliwiają podjęcie odpowiednich działań naprawczych i zaniechanie aktywności w tych obszarach, które przyczyniają się do powstawania trudności. Można wykorzystać w tym celu metody opracowane w teorii i praktyce analizy finansowej. Zaprezentowano wady i zalety tradycyjnych metod tego rodzaju. Przedstawiono także nowoczesne modele służące do oceny zdolności podmiotów gospodarczych do kontynuowania działalności. Omówiono stworzone za granicą i w Polsce modele jednowymiarowe oraz istotę wielowymiarowej analizy dyskryminacyjnej. Dokonano przeglądu oraz krytycznej analizy modeli opracowanych przez prekursora zastosowania drugiej z wymienionych metod – E. Altmana.

W rozdziale trzecim przedstawiono zagraniczne i polskie wielowymiarowe modele dyskryminacyjne, logitowe oraz modele drzew klasyfikacyjnych. Poddano je krytycznej analizie, prezentując wady i zalety poszczególnych metod. Najwięcej uwagi poświęcono metodom opracowanym w krajach rozwijających się. Przedstawiono modele stworzone dla celów przewidywania upadłości przedsiębiorstw azjatyckich, afrykańskich i prowadzących działalność w południowej i wschodniej Europie. Metodologia oraz wyniki prowadzonych tam badań mogą zostać wykorzystane przez polskich naukowców zajmujących się problematyką upadłości. Dużo miejsca poświęcono metodom opracowanym w krajach wysoko rozwiniętych, które dotychczas nie zostały opisane w polskiej literaturze przedmiotu, ale mają duże znaczenie naukowe i praktyczne. Świadomie pominięto opis modeli służących do prognozowania bankructwa, powstałych w USA, Kanadzie, Niemczech i Wielkiej Brytanii z uwagi na fakt, że są one powszechnie znane i czytelnik może łatwo znaleźć informacje na ich temat. Podobnie postąpiono w przypadku większości modeli opracowanych w Polsce. Poświęcone im publikacje są łatwo dostępne, dlatego skoncentrowano się przede wszystkim na prezentacji wad i zalet poszczególnych metod.

Ponieważ zagraniczne modele nie są adekwatne do prognozowania zagrożenia kontynuacji działalności polskich firm, a wiele modeli krajowych zostało opracowanych na podstawie danych pochodzących z okresu, kiedy polska gospodarka przechodziła okres transformacji, autor niniejszej pracy zaproponował własną koncepcję predykcji bankructwa, składającą się z modelu wielowymiarowej analizy dyskryminacyjnej oraz 2 modeli drzew klasyfikacyjnych (poświęcono im rozdział czwarty).

1

ZAGROŻENIE KONTYNUACJI DZIAŁANIA PRZEDSIĘBIORSTW FUNKCJONUJĄCYCH W POLSCE

1.1. Atrybuty współczesnych przedsiębiorstw

1.1.1. Istota i cechy współczesnych przedsiębiorstw

Współcześnie przedsiębiorstwa funkcjonują w warunkach gospodarki rynkowej o charakterze globalnym. W ekonomii globalizacja rozumiana jest jako „światowy trend polegający na zbliżaniu się do siebie poszczególnych gospodarek krajowych”¹. Proces ten doprowadził do zbliżenia się narodów i regionów, spowodował przemiany na rynkach światowej wymiany towarów i usług, które stały się bardziej od siebie uzależnione. Sukcesywnie znoszone są obecnie bariery w handlu międzynarodowym, wymiana dóbr i usług między poszczególnymi krajami rośnie w większym tempie niż produkcja w poszczególnych krajach. Liberalizacja przepisów w zakresie przepływu kapitału i dokonywania płatności przyspiesza obieg pieniądza i ułatwia wymianę walut. Przedsiębiorstwa – poszukując najkorzystniejszych warunków finansowania swojej działalności – biorą pod uwagę nie tylko krajowe, lecz także zagraniczne źródła. Inwestorzy szukają na globalnym rynku najlepszych możliwości alokacji środków, gdyż chcą

¹ F. McDonald, F. Burton, *International Business*, Thomson, London 2002, s. 11.

otrzymać jak najwyższą stopę zwrotu. W procesie globalizacji dużą rolę odgrywa infrastruktura komunikacyjna i nowoczesne technologie. Dzięki ich zastosowaniu nawet mała firma może rozpocząć działalność na rynku globalnym².

Międzynarodowa wymiana handlowa została w dużym stopniu zliberalizowana. Bezpośrednią przyczyną ograniczającą rozwój współpracy ekonomicznej z zagranicą są różnorodne wewnętrzne ograniczenia każdego systemu gospodarczego. Mogą one dotyczyć zasobów naturalnych, pracy, kapitału, techniki i technologii, umiejętności organizacyjnych, a także strumieni popytu i podaży. Występowanie tych ograniczeń jest permanentne, ale ich struktura i natężenie zmieniają się w czasie. Stwarza to sytuację, w której zawsze występuje konieczność importowania części potrzebnych zasobów z zagranicy³.

Globalizacja spowodowała powstanie bardzo ścisłych związków między odległymi geograficznie państwami i narodami. Proces ten ma poważne konsekwencje, wpływa na kształtowanie się stosunków społeczno-ekonomicznych. Globalizacja sprawia, że świat staje się jednym wielkim rynkiem, gdyż granice między państwami nie stanowią już ograniczenia dla przedsiębiorców. Praktyka życia gospodarczego pokazuje, że firmy prowadzące interesy tylko w jednym kraju pozostają w tyle za ich międzynarodowymi konkurentami⁴.

Należy odróżnić globalizację rynków od globalizacji sektorów. Każda z tych form globalizacji niesie odmienne następstwa dla strategii firmy i jej działalności. Zrozumienie powiązań między globalnymi sektorami i rynkami jest istotne, gdyż mają one wpływ na specyfikę strategii globalnej i transnarodowej. Sektory i rynki to dwie strony ekonomicznego systemu wymiany. Te pierwsze zapewniają podaż, a te drugie – popyt na towary i usługi.

² J. Cullen, *Multinational Management. A strategic approach*, Thomson Learning, Washington 2001, s. 3.

³ R. Horodeński, *Polityka ekonomiczna. Fakty, tendencje, dylematy*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2004, s. 233.

⁴ J. Cullen, *op. cit.*, s. 3.

Globalizacja rynków występuje wówczas, gdy klienci na całym świecie mają podobne potrzeby i preferencje, którymi kierują się, nabywając określone wyroby i usługi. Rynki wielu produktów i usług pozostają zróżnicowane narodowo bądź regionalnie. Globalizacja sprawiła, że wymagania konsumentów stały się bardziej zróżnicowane. Jest to związane z większą dostępnością towarów importowanych z zagranicy⁵.

Globalizacja sektora oznacza zasięg, w jakim działania przedsiębiorstw w nim funkcjonujących są konfigurowane i koordynowane globalnie w celu wytworzenia wartości dodanej. Sektory globalne charakteryzują się światową konkurencją, korzyściami wynikającymi z ekonomii skali i zakresu, szybkimi zmianami technologicznymi, wspólnymi standardami technicznymi. Sprzyja to rozwojowi handlu i wymiany międzynarodowej⁶.

W większości państw obowiązuje obecnie model gospodarki rynkowej. Pojęcie „gospodarka rynkowa” jest przez wielu ekonomistów utożsamiane z pojęciem „kapitalizm”, co może wzbudzać kontrowersje.

Cechą charakterystyczną gospodarki rynkowej jest dominacja prywatnej własności systemów produkcji oraz rynkowa alokacja zasobów gospodarczych⁷. Alokacja zasobów jest rezultatem wzajemnych relacji i oddziaływań między kupującymi i sprzedającymi dobra i usługi. W gospodarce rynkowej aktywność ekonomiczna implikowana jest głównie przez sektor prywatny, a ceny ustalane są pod wpływem działania mechanizmów rynkowych⁸. Podstawowe podmioty gospodarcze, na których opiera się funkcjonowanie mechanizmu wolnego rynku, stanowią producenci i konsumenci. Są oni samodzielni, niezależni i nieskrępowani

⁵ G. Stonehouse, J. Hamill, D. Campbell, T. Purdie, *Globalizacja, strategia i zarządzanie*, Wydawnictwo Felberg SJA, Warszawa 2001, s. 4–7, 15, 23–24.

⁶ *Ibidem*, s. 7, 24.

⁷ R. Milewski (red.), *Podstawy ekonomii*, WN PWN, Warszawa 2000, s. 50.

⁸ S. Mercado, R. Welford, K. Prescott, *European business*, Pearson Education, Harlow 2001, s. 14.

ograniczeniami⁹. Sprzedawca dysponuje wolnością w wyborze tego, co chce sprzedawać i po jakiej cenie. Kupujący sam decyduje, jaki produkt pragnie nabyć oraz ile jest gotów zapłacić¹⁰. Każdy uczestnik rynku cieszy się wolnością w zawieraniu umów¹¹. Oprócz swobody wyboru kontrahenta, dysponuje on też swobodą wyboru treści umowy. Zgodnie z obowiązującym w Polsce ustawodawstwem, „strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swojego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ani zasadom współżycia społecznego”¹².

W gospodarce kapitalistycznej własność czynników produkcji skupiona jest – w przeważającej części – w rękach osób prywatnych, co zachęca obywateli do inwestycji, wymiany aktywów i stymuluje wzrost gospodarczy. Osobisty interes każdego z uczestników rynku jest jednym z podstawowych czynników napędzających gospodarkę wolnorynkową. Przedsiębiorcy dążą do maksymalizacji zysku lub ewentualnie do minimalizacji strat, dostawcy starają się zwiększać swoje dochody, a klienci pragną kupować wysokiej jakości produkty po jak najniższych cenach. Konkurencja między kupującymi i sprzedającymi jest mechanizmem kontrolującym rynek. Skłania przedsiębiorców do podnoszenia wydajności i produktywności. Firmy, które chcą przetrwać, muszą obniżać koszty, wprowadzać na rynek nowe produkty i poprawiać ich jakość oraz utrzymać konkurencyjność cenową. Większa i bardziej wydajna produkcja przyczynia się do wzrostu zysków, co przekłada się z kolei na zwiększenie poziomu płac, a tym samym standardu życia. W dzisiejszym świecie, zdominowanym przez nowoczesne technologie, badania

⁹ P. Bożyk, J. Misala, M. Puławski, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE, Warszawa 1998, s. 515.

¹⁰ http://www.saunalahti.fi/~mhyrylai/market_economy.htm [data dostępu: 12.05.2005].

¹¹ W. Katner, *Podstawy prawa cywilnego i handlowego dla ekonomistów*, Arche, Gdańsk 2001, s. 221.

¹² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. 1964, nr 16 poz. 93, z późniejszymi zmianami, art. 353.

nad nowymi produktami oraz innowacje są niezbędne dla rozwoju firmy¹³.

Gospodarka rynkowa opiera się na konkurencji, a konsumenci – wydając pieniądze – decydują o tym, co produkują przedsiębiorstwa i które z nich przetrwają¹⁴. Konkurencja jest podstawą gospodarki rynkowej, jej głównym regulatorem i symulatorem¹⁵.

Podstawowym celem podmiotu gospodarczego, działającego w warunkach gospodarki rynkowej jest – zdaniem niektórych ekonomistów – osiągnięcie zysku¹⁶. Dążenie do jego maksymalizacji motywuje przedsiębiorców do utrzymywania kosztów produkcji na jak najniższym poziomie. Jest czynnikiem skutecznie napędzającym cały system gospodarczy i podnoszącym konkurencyjność firm¹⁷. Poprawa rentowności zazwyczaj przekłada się na wzrost wartości rynkowej firmy. Przedsiębiorca kapitalistyczny podejmuje decyzje, kierując się przede wszystkim rachunkiem ekonomicznym, w mniejszym stopniu polega na rutynie i intuicji. Stara się szybko reagować na sygnały płynące z rynku, zmiany w zachowaniu klientów, dostawców i konkurentów¹⁸.

Rynek jest podstawowym źródłem informacji dla podmiotów gospodarczych¹⁹. Spełnia również rolę podstawowego regulatora procesów gospodarczych. Może być zdefiniowany jako „zbiorowość podmiotów gospodarujących, zainteresowanych dokonywaniem

13 <http://usinfo.state.gov/products/pubs/market/mktec4.htm> [data dostępu: 12.05.2005].

14 R. Lucas, *Wstęp do gospodarki rynkowej dla Polski*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1992, s. 15.

15 J. Beksiak, T. Gruszecki, U. Grzelońska, J. Papuzińska, D. Źochowski, *Polska gospodarka w XX wieku. Eseje historyczno-ekonomiczne*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2003, s. 154.

16 R. Milewski (red.), *op. cit.*, s. 169.

17 M. Belka (red.), *Ekonomia stosowana. Podręcznik do podstaw przedsiębiorczości*, Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości, Warszawa 2003, s. 24.

18 J. Beksiak, T. Gruszecki, U. Grzelońska, J. Papuzińska, D. Źochowski, *op. cit.*, s. 155.

19 R. Milewski (red.), *op. cit.*, s. 53.

operacji kupna – sprzedaży określonych dóbr, wartości lub usług, z których jedna część reprezentuje podaż, a druga – popyt”²⁰. Dla gospodarki rynkowej charakterystyczna jest realizująca się samoczynnie tendencja do ustalania równowagi rynkowej.

Poszczególne segmenty rynku są od siebie mocno uzależnione. Można to zaobserwować m.in. na przykładzie rynku dóbr fizycznych, rynku finansowego oraz rynku produktów i rynku usług czynników produkcji. Także rynek pieniężny jest silnie powiązany z rynkiem walutowym. Rozwój i funkcjonowanie niektórych rynków ma ogromny wpływ na sytuację panującą na innych rynkach²¹.

W warunkach gospodarki kapitalistycznej alokacji większości zasobów dokonuje się poprzez rynki, na których osoby i przedsiębiorstwa prywatne zawierają transakcje z innymi osobami i przedsiębiorstwami, chociaż państwo odgrywa w niej nadal istotną rolę²². Rynki poszczególnych krajów różnią się proporcjami udziału sektora prywatnego i publicznego oraz skalą interwencji rządu²³. Instytucje państwowe stoją na straży porządku, dbają o ochronę własności i o praworządność. Stosują środki przymusu dla ochrony zgodnych z prawem umów i kontraktów prywatnych, przeciwdziałają zakłóceniom wolnego rynku oraz wolnego handlu²⁴. Jak już wspomniano, zakres oddziaływania państwa we współczesnym kapitalizmie jest różny, a jego ingerencja w gospodarkę wynika z przyczyn, które podzielić można na dwie grupy²⁵:

1) ułomności rynku, które ujawniają się w trzech płaszczyznach:

²⁰ K. Białecki, A. Dorosz, W. Januszkiewicz, *Słownik handlu zagranicznego*, PWE, Warszawa 1993, s. 244; K. Białecki, *Operacje handlu zagranicznego*, PWE, Warszawa 1996, s. 28.

²¹ R. Milewski (red.), *op. cit.*, s. 52.

²² D. Begg, *Mikroekonomia*, PWE, Warszawa 2002, s. 99.

²³ U. Kalina-Prasznica (red.), *Leksykon polityki gospodarczej*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005, s. 78.

²⁴ P. Bożyk, J. Misala, M. Puławski, *op. cit.*, s. 515.

²⁵ S. G. Kozłowski, *Systemy ekonomiczne. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1998, s. 27–31.

– podział dochodów – mechanizm rynkowy nie ogranicza koncentracji bogactwa, ani nie gwarantuje, że wszyscy ludzie uzyskają dochody wystarczające na zapewnienie im minimum egzystencji, co pociąga za sobą konieczność dokonywania przez państwo pewnych korekt;

– niestabilność makroekonomiczna – związana z występowaniem cyklu gospodarczego i okresami słabej koniunktury, bezrobociem, inflacją – wymaga również aktywnej obecności państwa w gospodarce; państwo może wpływać na zachodzące procesy gospodarcze za pomocą instrumentów monetarnych i fiskalnych, a także tworzyć osłony socjalne dla pracowników;

– wytwarzanie dóbr publicznych – rynek nie rozwiązuje problemów związanych z wytwarzaniem dóbr i usług publicznych (oświetlenie ulic, drogi, policja, obrona narodowa, sądownictwo);

2) odstępstwa od modelu konkurencji doskonałej, takie jak: istniejące bariery wejścia na rynek, rzeczywiste bądź pozorne zróżnicowanie produktów i związana z tym konkurencja pozacenowa, brak doskonałej informacji, tendencje do powstawania monopolu, a także zewnętrzne koszty społeczne (koszty związane z wytwarzaniem dóbr ponoszone przez społeczeństwo, a nie przez bezpośredniego wytwórcę); przeciwdziałanie tym problemom wymaga wdrożenia odpowiednich rozwiązań prawnych, bezpośredniej regulacji i kontroli ze strony instytucji państwowych, a także właściwej polityki podatkowej.

Kraje kapitalistyczne, w których dobrze funkcjonuje mechanizm rynkowy, odznaczają się wysokim poziomem rozwoju gospodarczego. Państwa te charakteryzują się wyższym dochodem w przeliczeniu na głowę mieszkańca, dłuższą średnią długością życia mieszkańców, mniejszą śmiertelnością noworodków, mniejszym odsetkiem analfabetyzmu, większą dostępnością wody pitnej i mniejszą korupcją²⁶. Sukces każdej gospodarki zależy od sytuacji funkcjonujących w niej przedsiębiorstw, od ich

²⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Capitalism#Competition.2C_survival_of_the_fittest_and_evolution_of_network_structure [data dostępu: 12.05.2005].

wydajności, rentowności i konkurencyjności, a także efektywności gospodarowania²⁷. Niewątpliwą zaletą gospodarki rynkowej jest panująca w niej tendencja do racjonalnego wykorzystywania posiadanych zasobów przez wszystkich uczestników rynku, a także duża innowacyjność, elastyczność oraz dyscyplina finansowa przedsiębiorstw²⁸. Firmy są skutecznie motywowane do podnoszenia wydajności, budowania i umacniania swojej pozycji rynkowej oraz lepszej obsługi klienta.

Gospodarka rynkowa – oprócz wymienionych zalet – ma też wiele słabych stron. Są one w dużej mierze związane z niedomaganiem rynku i ograniczaniem wolnej konkurencji. Niedoskonałości rynku i konkurencji objawiają się często w postaci monopolizacji gospodarki i prowadzą do nieprawidłowej alokacji zasobów²⁹. Są one widoczne zwłaszcza w przypadku istnienia barier wejścia na rynek oraz ograniczonej mobilności czynników produkcji³⁰.

Gospodarka rynkowa narażona jest na występowanie zjawisk destabilizujących, takich jak: wahania aktywności gospodarczej, niepełne wykorzystanie mocy wytwórczych, bezrobocie, inflacja. Dla krajów kapitalistycznych charakterystyczna jest nierównomierna redystrybucja dóbr. Występują tam duże różnice w dochodach i poziomie życia ludności. Najbogatsza część społeczeństwa (10%) otrzymuje w USA, Hongkongu i we Włoszech odpowiednio 36%, 47% i 27% całych dochodów, podczas gdy do najuboższych (również 10% ludności) trafia zaledwie 2% dochodów³¹. System kapitalistyczny faworyzuje tych, którzy mają większe zasoby. Duże zróżnicowanie społeczeństwa pod względem dochodu i majątku może prowadzić do powstania negatywnych zjawisk społecznych, takich jak: powiększanie się obszarów ubóstwa, przestępczość, frustracja i niezadowolenie zmarginalizowanych grup ludności.

²⁷ Por. M. Belka (red.), *op. cit.*, s. 155.

²⁸ R. Milewski (red.), *op. cit.*, s. 57.

²⁹ *Ibidem*, s. 386.

³⁰ *Ibidem*, s. 58.

³¹ *Forum bogatych o biednych*, „Gazeta Wyborcza”, 28.01.2005.